

kunde känna ett hat och en lidelse som i våra dagar ter sig som ett tecken på missanpassning eller abnormitet. Det finns inte något bränsle av samma halt som i början av århundradet; det är lönlöst och tanklöst att söka efter det.

29/5⁶⁵

Graham Greenes besatthet

VARJE SKAPANDE författare som är värd vår uppmärksamhet... är ett offer: en man som är besatt av en idé, skriver Graham Greene i en av sina kritiska uppsatser. Och hans essäer går till stor del ut på att visa att så är fallet. Alla de författare han älskar bär på en hemlig börda, på problem och minnen som pinar dem, och det är kring dessa ting deras verk kretsar. Det gäller till och med Henry James, av många betraktad som den kyligt behärskade, moraliskt indifferent konstnären framför andra. I Greenes många artiklar om James skymtar visserligen skilda och delvis stridiga uppfattningar, men gång på gång återkommer tanken att ondskan och lidandet behärskar James fantasi. Förklaringen söks i arv, ungdomsminnen och en tidig handling av gemenskap — James skulle utan skäl ha undandragit sig militärtjänst under det amerikanska inbördeskriget. Motiveringen består i hänvisningar till det bedrägliga och fördärvade hos flera av James gestalter, i några citat om religion och katolicism, i intelligent, om också extravaganta tolkningar av James syften i de senare romanerna.

Vid James död försvann, förklarar Greene i ett annat sammanhang, i en uppsats om Mauriac, känslan för det religiösa

GRAHAM GREENE: *The Lost Childhood and Other Essays*. Eyre and Spottiswoode, 15 sh.

KENNETH ALLOTT AND MIRIAM FARRIS: *The Art of Graham Greene*. Hamish Hamilton, 12:6 sh.

ur den engelska romanen och därmed också "känslan för den mänskliga handlingens betydelse". Här blir det klart att Greenes synpunkt är väsentlig, att James — i viss mån också Conrad — för honom måste framstå som undantag från regeln i senare engelsk litteratur. Från denna synpunkt måste de stora berömdheterna från 10- och 20-talen (Galsworthy, Bennett, Shaw och Wells) verka odrägligt ytliga, vare sig de sysslade med sociala eller psykologiska frågeställningar. Och även den yngre generation som för några årtionden sedan i konstens namn förklarade dessa den samtida litteraturens farfäder omöjliga faller under Greenes förkastelsedom. Det är som om "romanen förlorat en dimension", skriver han; Virginia Woolfs och E. M. Forsters gestalter vandrar "likt symboler av papp kring i en värld som blivit tunn som ett pappersblad". Greene framträder som medveten revolutionär och förnyare i strid med den dogmatiskt "rena" romanen i Flauberts anda. I England har han inga motsvarigheter i samma klass; kamraterna är Bernanos och Mauriac.

*

Graham Greene har som andra insatts i sociologiska perspektiv och i samband därmed betecknats som både radikal omstörtare och i grunden konservativ representant för borgarklassen — den "döende" borgarklassen, som man säger sedan hundra år. Men för de flesta läsare står det väl klart att Greene som medveten författare är upptagen inte så mycket av människorna och samhället som av människan och Gud eller problemet om gott och ont eller hur man nu vill kalla det. Han är, liksom sina främsta gestalter, besatt av dessa frågor — än är det i form av direkt religiös spekulativ, än i äckel inför de mänskliga villkoren, med korruption och orättvisor och hårdhet som destillat, än i ett

medlidande som blir outhärdligt och slår om i trötthet, än i fantasier om frälsning och försoning. Även i de böcker som han själv kallar underhållning ligger denna fixering bakom äventyren — allt synes skrivet i ursinne och anfaktelse.

Det är inte i första hand en tro Greene förkunnar, även om han vid 22 års ålder — för 27 år sedan — blev omvänd till katolicismen. Han företer ingen bevisning, utlägger inga dogmer och tycks stå likgiltigt inför det rationalistiska skelettet i religionen; med förakt talar han om de präster som "söker bekräftelse på sin tro i det senaste uttalandet av en astronom". Inte heller är han moralist i ordets gängse mening. Dygd och syndfullhet, rätt och orätt strider i hans böcker, men sitt intresse ägnar han inte främst åt denna strid, den utkämpas på ett lägre plan än det som saken verkligen gäller. I "The Power and the Glory" spelar den försupne prästens försök att motstå frestelser och övervinna svagheter en roll, men det är inte den stora rollen i boken; den är uppenbarligen prästens spänning mellan tro och förtvivlan.

Några citat som Greene anför i essäer och romaner tycks vara väsentliga. I hävdandet av James religiösa problematik ingår en sats av T. S. Eliot: "Det är riktigt att påstå att människans ära ligger i hennes möjlighet till frälsning; det är också riktigt att säga att hennes ära ligger i hennes möjlighet till fördömelse. Det värsta man kan säga om våra missdådare, från statsmän till tjuvar, är att de inte är karlar nog att bli fördömda." Denna tanke, som flera gånger återkommer hos Eliot, framföres i något annan form i ett citat från Péguy vilket tjänar som motto i "The Heart of the Matter": "Syndaren befinner sig i hjärtat av kristendomen. Ingen är så kompetent som syndaren i saker som rör kristendomen. Ingen, utom möjligen helgonet." I "Brighton Rock" tröstar prästen den mördade ligistens flicka med en hänvisning till Péguy: "Han var en god man, en helig man, och han levde i synd hela sitt liv... Han tog aldrig sakramenten, han gifte sig inte i kyrkan. Jag vet inte, mitt barn, men många anser att han var — ja, att han var ett helgon." Självt skriver Greene i sin senaste och märkligaste roman att "endast människan med god vilja bär i sitt hjärta förmågan att bli fördömd"; på en katolsk konferens år 1947 förklarade han att kanske det enda som kan fördras av en kristen kultur är "det splittrade sinnet, det oroliga samvetet, känslan av personligt misslyckande".

Dessa citat bjudar uppenbarligen en enhet, men några distinktioner är nödvändiga. Eliots ord, koketta och högfärdiga, markerar den romantiska distansen i denna religiositet. Mot massan, från statsmän till tjuvar, ställs de utvalda, de religiöst besatta, som "är karlar" att bli frälsta eller fördömda. Det väsentliga är varken gärningar eller tro, utan "sönderslitenhet", en ovillkorlig inriktning på "gott och ont"-problemet. Uttryckssättet är, liksom ofta hos Eliot, i sin paradoxala överlägsenhet på pågott sätt misstänkt; man frågar sig om inte denne person, som så lätt och elegant hanterat de religiösa bördorna, har kriserna och problemen långt bakom sig, om det måhända numera blott är luftjärn i hantlarna. Han uppträder i frack, inte som Chesterton i clownkostym, men det är samma doft av teknik och gymnastik över prestationerna. Péguy's ord — i den mån de inte innehåller blott självklarheten att syndkänslan bör vara starkast hos de troende — erinrar om den berömda lutherska uppmaningen att "synda ordentligt", om dessa katoliserande författare som pendlar mellan synden och fromhetens ånger och i vital munterhet tror sig njuta gräddan i båda världarna. Vad Péguy, som så systematiskt levde i överdrif-

ternas halvsanningar, verkligen menade vet man emellertid inte. Hos Greene, liksom hos Bernanos och Mauriac, verkar problematiken, dubbelheten ännu frisk och äkta; insikten har inte nötts ner till schablon och förevisning.

Det centrala står likväl kvar. Greenes ledande gestalter, från den förrädiske smugglaren i "The Man Within" till polischefen Scobie i "The Heart of the Matter", bildar en serie av alltmörkstående hjältar, vilkas värde ligger i den inre motsättningen, det dåliga samvetet, den hela världen förmörkande skuld känslan. Det är just besattheten som är det fina och särpräglade. Rent principiellt skyntar möjligheten att godheten och helgonglorian kan nås, men resultatet är givet — döds synden och fördömseln blir kampens lön. Alltmera tydligt har föreställningen om döds synd koncentrerats på ordet förtvivlan; det är de förtvivlade, desertörerna ur striden — vare sig självmördare eller inte — som är Greenes hjältar. Det är inte mycket mer av religionen som är kvar än den moraliska avskyn för livet. Ett ord av Gauguin, som Greene med gillande citerar, blir det slutliga: "Då livet är som det är, drömmer man om hämnd."

Hur kan denna förtvivlan förenas med kristen katolsk tro? Det är, om man så vill, Greenes egentliga hemlighet. Ty på den punkten diskuterar han inte. Han höjer sig inte till besattheten hos Dostojevskij, vars religiositet blev en ständigt med möda vunnit strid om själva tron; han befinner sig någonstans mellan denna linje och moralisternas. Hans trosvisshet tror man inte på, ty då skulle han inte vara så nära förtvivlan.

*

För var och en som lever med i Graham Greenes romaner är hans essäer fängslande, därför att man här finner i enklare och klarare uttryck de frågeställningar som upptar honom. Bortsett härifrån är många av uppsatserna lysande i sin skärpa, sin självständighet och sin olyckliga känslighet. De två forskare som utgivit det första större arbetet om Greene har särskilt undersökt den konstnärliga, tekniska sidan av hans författarskap — såvitt jag förstår med stor skicklighet — men de har också givit ideologiska och psykologiska analyser. Greenes besatthet sammanhänger, av allt att döma, med en olycklig barndom och med en kanske konstitutionellt betingad äckelkänsla inför "kötet" i alla dess former. Den fängelsecell dit whiskyprästen förpassades "var mycket lik världen: överfylld med lusta och brott och olycklig kärlek, den sände sin stank mot skyn". Greenes erotiska skildringar liknar Eliots förförelsescen i "The Waste Land" i sin grå och kvalmiga schacklighet.

HERBERT TINGSTEN